

Lagutskottet

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2022

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2022 (B 10/2023 rd): Ärendet har lämnats till lagutskottet för eventuellt utlåtande till grundlagsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- justitiekanslern i statsrådet Tuomas Pöysti, Justitiekanslersämbetet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Justitiekanslern i statsrådet lämnar årligen till riksdagen en berättelse om sina ämbetsåtgärder och sina iakttagelser om hur lagstiftningen följs. Grundlagsutskottet lämnar ett betänkande om berättelsen.

Riksdagsbehandlingen av berättelsen har reviderats under förra valperioden så att de övriga utskotten får ge utlåtande om berättelsen till grundlagsutskottet. Lagutskottet välkomnade reformen av behandlingssättet och ansåg att den ger nya möjligheter att få fördjupad information och föra diskussion inom respektive fackutskotts ansvarsområde (se LaUU 19/2021 rd, s. 1). En motsvarande ändring har gjorts i behandlingen av riksdagens justitieombudsmans berättelse, och lagutskottet har för sin del utnyttjat möjligheten att ge utlåtande (se LaUU 17/2021 rd, LaUU 1/2021 rd och LaUU 3/2019 rd). Såsom utskottet konstaterat tidigare anser det att det är principiellt viktigt att det har möjlighet att få information om och behandla de båda högsta laglighetsövervakarnas iakttagelser inom sitt ansvarsområde, med beaktande av att båda de högsta laglighetsövervakarna har sina egna prioriteringar och specialiseringsområden som kompletterar varandra.

Lagutskottet har behandlat berättelsen med avseende på sitt ansvarsområde. Särskilt viktiga är den laglighetskontroll som justitiekanslern utövar för att trygga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt en rättvis rättegång, liksom också laglighetskontroll-

Utlåtande LaUU 20/2023 rd

len över justitieförvaltningen. Utskottet har inte gått närmare in på de enskilda avgörandena och ståndpunkterna.

Rätten till en rättvis rättegång

I grundlagen garanteras var och en rätt till en rättvis rättegång, dvs. rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol som är behörig enligt lag. Viktiga element i en rättvis rättegång är förutom en snabb behandling även offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring. I berättelsen behandlas olika aspekter som hänför sig till en rättvis rättegång samt justitiekanslerns laglighetskontroll, som för sin del bidrar till att trygga och främja tillgodoseendet av denna grundläggande rättighet (s. 100).

Berättelsen lyfter fram att domstolarna på grund av den dömande maktens oberoende har en särställning i justitiekanslerns laglighetskontroll (se s. 102). Av principen om den dömande maktens oberoende följer att justitiekanslern inte befattar sig med sådan lagtolkning som en domstol gjort inom ramen för sin prövningsrätt, och inte heller med innehållet i den motivering som domstolen lagt fram till stöd för denna tolkning, inte ens ifall en annorlunda tolkning eventuellt kunde vara juridiskt mer motiverad. I samband med laglighetskontrollen av domstolarna tas i huvudsak ställning till frågor som berör förfarandet och till huruvida rätten till en rättvis rättegång har tillgodosetts.

I berättelsen redogörs för justitiekanslerns laglighetsövervakning som garant för en rättvis rättegång inte bara när det gäller domstolarna utan också i fråga om åklagarväsendet, advokater, offentliga rättsbiträden och rättegångsbiträden med tillstånd.

Lagutskottet anser att justitiekanslerns uppgift som garant för en rättvis rättegång är ytterst viktig. På grund av uppgiftens betydelse är det motiverat att de aspekter som hänför sig till en rättvis rättegång behandlas på ett omfattande och mångsidigt sätt i justitiekanslerns berättelse.

Enligt uppgift från justitiekanslern är särskilt rättsprocessernas längd ett tema som upprepade gånger framträder på olika sätt i justitiekanslerns laglighetskontroll, så också under berättelseåret. Också de knappa resurserna för aktörerna inom rättsvärderna har framkommit i flera olika sammanhang, och särskilt när man arbetar med små resurser kan de orsaker som ligger bakom de sammanlagda behandlingstiderna vara sådana som en enskild tjänsteman inte har kunnat påverka. Då har man vid laglighetsövervakningen ofta beslutat rikta påföljderna mot ämbetsverket i stället för mot en enskild tjänsteman och försökt få till stånd förbättring på lång sikt av dessa strukturella problem (se biträdande justitiekanslerns inlägg s. 23).

Ett viktigt element i en rättvis rättegång är att behandlingen av mål och ärenden är snabb. Lagutskottet har sett allvarligt på rättegångarnas längd också i sitt utlåtande om justitiekanslerns tidigare berättelse (se LaUU 19/2021 rd, s. 3 och de utlåtanden och betänkanden som det hänvisas till där). Utskottet lyfte i sitt nämnda utlåtande också fram att dröjsmålen vid behandlingen av ärendena påverkas av myndigheternas knappa resurser.

Utlåtande LaUU 20/2023 rd

I sitt betänkande om redogörelsen för rättsvården (SRR 13/2022 rd) konstaterade lagutskottet att det i flera sammanhang fäst allvarlig uppmärksamhet vid de långa behandlingstiderna i rättsprocesserna (se LaUB 31/2022 rd, s. 4 och de utlåtanden som nämns där). Försenade rättegångar har redan länge varit ett problem i Finland. Problemet har framkommit både i samband med den nationella laglighetskontrollen och tidigare i Europadomstolens rättspraxis.

Likaså har lagutskottet i sitt betänkande om redogörelsen för rättsvården konstaterat att det upprepade gånger under flera år har fäst stor vikt vid den alltför knappa basfinansieringen av domstolsväsendet (se LaUB 31/2022 rd, s. 3 och de utlåtanden som nämns där). I det nämnda betänkandet konstaterade lagutskottet att det redan länge och upprepade gånger påmint om att en fungerande kedja i straffrättsvården kräver balanserad och tillräcklig resurstilldelning till alla myndigheter som ingår i straffprocesskedjan, alltså polis, åklagare, domstolar, rättshjälp och Brottsåtgärdsmyndigheten (se LaUB 31/2022 rd, s. 3 och de utlåtanden som nämns där).

Senare har det skett en positiv utveckling i stärkandet av finansieringsbasen för rättsvården på det sätt som beskrivs närmare i lagutskottets utlåtande om statsbudgeten för 2024 och planen för de offentliga finanserna 2024—2027 (LaUU 14/2023 rd, s. 2—3).

Justitiekanslerns arbetsmängd

Lagutskottet har i sitt tidigare utlåtande om justitiekanslerns berättelse fäst uppmärksamhet vid justitiekanslerns arbetsmängd (se LaUU 19/2021 rd, s. 3).

Enligt uppgift från justitiekanslern i samband med den nu aktuella berättelsen har det totala antalet klagomål till justitiekanslern minskat, men i sin helhet har arbetsmängden inom laglighetskontrollen inte minskat. Vid justitiekanslerns laglighetskontroll är klagomål endast en form av laglighetskontroll. De ärenden som behandlas är juridiskt svårare och mer komplexa än tidigare.

På samma sätt som i sitt tidigare utlåtande (LaUU 19/2021 rd, s. 3) anser lagutskottet att det är viktigt att säkerställa tillräckliga resurser för laglighetskontrollen.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottet föreslår

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande LaUU 20/2023 rd

Helsingfors 5.12.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Juho Eerola saf
vice ordförande Eva Biaudet sv
medlem Elisa Gebhard sd
medlem Pia Hiltunen sd
medlem Aleks Jäntti saml
medlem Mari Kaunistola saml
medlem Ari Koponen saf
medlem Minja Koskela vänst
medlem Rami Lehtinen saf
medlem Timo Mehtälä cent
medlem Maria Ohisalo gröna
medlem Eemeli Peltonen sd
medlem Susanne Päivärinta saml
medlem Joakim Vigelius saf
medlem Juha Viitala sd.

Sekreterare var

utskottsråd Mikko Monto.